

2009 - 2010

Raportul Național de Dezvoltare Umană în Moldova

Capitolul

1

Introducere

1. INTRODUCERE

1.1. Schimbările Climatice – un risc major pentru dezvoltarea umană

Umanitatea nu poate fi nicicum izolată total de riscurile majore ale dezvoltării. De bună seamă, în pofida timpului ce s-a scurs de la epidemiile de ciumă din Evul Mediu și până la Marea Depresie și cele două Războaie Mondiale din secolul trecut, progresul uman a fost însoțit de riscurile majore ale dezvoltării. Mai mult ca atât, sfârșitul acestui deceniu este marcat de o perturbări financiare și economice considerabile. Aceste perturbări nu s-au sfârșit nici pe departe și se pot solda foarte ușor cu o stopare semnificativă a dezvoltării umane atât în țările bogate, cât și în cele sărace. Totuși, în cazul celui mai prost scenariu, rezultatul poate fi o distrugere masivă a arhitecturii economice și financiare globale, edificată în urma celui de-al Doilea Război Mondial și consolidată ulterior după depășirea Războiului Rece.

În afară de aceasta, mai există o provocare ce se profilează puternic pe parcursul mai multor ani. Dacă nu vor fi întreprinse acțiunile necesare, această sfidare existențială are toate șansele să se producă, urmată de toate consecințele cumplite imprevizibile. Provocarea respectivă constă din producerea imediată și pe termen lung a impacturilor negative ale fenomenelor legate de Schimbările Climatice. Există câteva caracteristici distincte ale Schimbărilor Climatice. Mai întâi de toate, acestea au cu adevărat o dimensiune globală, pentru că mulți emițatori de gaze cu efect de seră (GES) vor avea de suferit în aceeași măsură ca și economiile slab dezvoltate sau „verzi”. În al doilea rând, dacă ținem cont de faptul că majoritatea țărilor sărace se află pe prima linie din punct de vedere geografic al Schimbărilor Climatice, țările sărace din întreaga lume vor fi lovite în mod disproporționat de aceste schimbări și, probabil, nu vor dispune de resurse pentru a implementa politici de adaptare solide. Și în al treilea rând, lumea deja este condamnată la Schimbările Climatice, adică, odată emise, GES rămân vreme îndelungată în atmosferă. Cu alte cuvinte, noi putem face doar foarte puțin în ceea ce privește efectele Schimbărilor Climatice, care deja s-au produs ca rezultat al emisiilor din trecut și al celor din prezent. Ceea ce mai putem face și trebuie să facem, este să evităm o Schimbare primejdioasă a Climei prin limitarea emisiilor și prin lansarea unor modalități de dezvoltare cu degajare redusă de carbon spre binele generațiilor viitoare¹. De asemenea, trebuie să identificăm oportunități în beneficiul reciproc și să adoptăm un model de dezvoltare durabilă. În fine, în cazul în care vom depăși pragul (2°C față de nivelul pre-industrial), schimbările de acest gen pot deveni ireversibile. După cum atrage

atenția Raportul de Dezvoltare Umană 2007-2008, elaborat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), dacă nu va fi schimbat modul obișnuit de desfășurare a afacerilor, „noi ne vom apropia de „punctele extreme”. Fenomenele de acest gen sunt imprevizibile și neliniare și pot deschide ușa pentru catastrofe ecologice... care, la rândul lor, vor transforma specificul localităților umane și vor submina viabilitatea economiilor naționale”².

Efectele Schimbărilor Climatice asupra țărilor subdezvoltate au o natură dublă: în afară de faptul că acestea lovesc în mod disproporționat, există temeri că orice eforturi semnificative de diminuare a impactului și de adaptare pot să abată de la cursul normal dezvoltarea și eforturile curente de reducere a sărăciei. Această temere, însă, pare să fie exagerată extrem de mult. În primul rând, atunci când dezvoltarea este privită ca un fenomen ce include componenta de mediu, diminuarea efectului Schimbărilor Climatice și eforturile de adaptare nu trebuie neapărat să fie în dezacord cu dezvoltarea și nu este cazul ca aceasta să fie limitată doar la creșterea Produsului Intern Brut pe cap de locuitor³. Este adevărat că majorarea veniturilor poate avea prea puțin sens atunci când oamenii se confruntă cu un declin pronunțat al condițiilor de mediu. În al doilea rând, există suficiente dovezi ce indică faptul că Schimbările Climatice pot eventual provoca o dezastru a creșterii economice, pentru că ele pot cauza erodări economice comparabile cu cele produse în timpul Războaielor Mondiale sau Depresiei din prima jumătate a secolului 20.⁴ Așadar, una din concluziile Raportului Stern⁵ este că „...soluționarea problemei legate de Schimbările Climatice constituie, de fapt, o strategie pe termen lung și poate fi realizată într-o modalitate care nu ar plafona aspirațiile de creștere ale țărilor bogate sau sărace”⁶.

Riscurile iminente ale Schimbărilor Climatice au o acțiune imediată și concretă la nivel internațional și național. Din păcate, în Republica Moldova Schimbările Climatice sunt percepute uneori ca un concept îndepărtat și ne-relevant. Într-adevăr, atunci când țara luptă încă să se stabilească ferm pe calea dezvoltării și încearcă să depășească perioada de tranziție post-comunistă, care nu se mai termină, și aceasta se întâmplă în situația în care migrațiunea forței de muncă este singura soluție de a scăpa din blocajul sărăciei pe fundalul unui progres neuniform al dezvoltării umane, a vorbi despre Schimbările Climatice ca despre o politică prioritară ar putea părea cam bizar.

Totuși, n-ar trebui să fie așa. Nu pot fi acceptate compromisuri între politicile de dezvoltare și politicile în domeniul Schimbărilor Climatice. Ca peste tot în lume, în Republica Moldova Schimbările Cli-

¹ Raportul Național de Dezvoltare Umană 2007-2008, PNUD.

² Idem.

³ Idem.

⁴ Raportul Stern cu privire la Economie și Schimbările Climatice este un raport

cuprinzător, elaborat în 2006 de către economistul Lordul Stern de Brentford și destinat Guvernului britanic. În Raport sunt discutate efectele Schimbărilor Climatice și ale încălzirii globale asupra economiei globale.

⁵ Idem.

⁶ Idem.

matice vor genera provocări semnificative, care pot deraia eforturile de dezvoltare și modernizare a țării. Datorită faptului că efectele de acest gen nu mai reprezintă un viitor îndepărtat, se poate afirma că va fi cu atât mai bine pentru Moldova cu cât mai repede țara va recunoaște aceste riscuri majore și își va ajusta agenda de politici în mod corespunzător. Prin urmare, deși acest Raport de Dezvoltare Umană este adresat unui public larg, ținta lui principală sunt persoanele care elaborează politicile țării. În același timp, chiar și politicile elaborate cu cea mai mare competență nu pot aduce beneficii fără sprijinul tuturor segmentelor de populație. Schimbările Climatice solicită acțiuni și un răspuns mult mai cuprinzător al societății, în special datorită faptului că multe măsuri la nivel comportamental cu impact puternic, dar realizate cu un cost mic sau fără cheltuieli pot fi aplicate ușor de fiecare cetățean al țării. Cu siguranță, atunci când se scria acest Raport, Moldova începea să se confrunte cu perturbări politice de durată, agravate de impacturile economice ale crizei financiare globale. Totuși, pe măsură ce animozitățile politice se diminuează și actorii politici încep formarea unei coaliții de guvernare, noul Guvern nu ar trebui să se împotmolească doar în rezolvarea sarcinilor de scurtă durată sau de durată medie pe plan economic și financiar. Provocările pe termen lung nu ar trebui ignorate și lăsate în grija generațiilor viitoare, care s-ar putea să se confrunte cu o situație în care orice ar face la nivel național ar putea fi „prea puțin și prea târziu”.

De aceea, considerăm că provocarea pe care o reprezintă Schimbările Climatice trebuie inclusă pe deplin pe agenda politicii naționale. Implementarea politicilor de dezvoltare în Republica Moldova nu ar contribui în mod semnificativ la accelerarea Schimbărilor Climatice,⁷ dar, cu toate acestea, Schimbările Climatice vor afecta perspectivele Moldovei de realizare a obiectivelor sale de dezvoltare. Este nevoie de o conștientizare a riscurilor pe care le implică Schimbările Climatice asupra obiectivelor și chiar de o re-ajustare a acestora ori de valorificarea unor politici de adaptare ce vor permite urmărirea continuă a agendei de dezvoltare a Moldovei. Deși în prim-planul acestui Raport de Dezvoltare Umană se află politicile de adaptare, nu trebuie neglijată nici necesitatea de diminuare a Schimbărilor Climatice. Îmbrățișarea unei căi de dezvoltare cu emisii reduse de carbon – de exemplu, prin promovarea soluțiilor cu beneficii reciproce pentru reducerea efective de emisii, prin tehnologii verzi, un acces mai bun la energie și o energie eficientă, un management durabil al solurilor și prin reducerea emisiilor de pe suprafețele despădurite și degradarea pădurilor – vor asigura faptul că viitoarele eforturi de dezvoltare nu vor contribui în continuare la Schimbările Climatice. Chiar dacă măsurile de adaptare și diminuare vor solicita resurse suplimentare, acestea, de asemenea, vor reduce în mod conside-

rabil costurile reziduale ale impactului Schimbărilor Climatice. Dacă vom proceda la fel cum se comportă lumea afacerilor în mod curent – atât în ceea ce privește admiterea amplificării Schimbărilor Climatice, cât și în ceea ce privește adaptarea la schimbările care sunt deja inevitabile – costurile lipsei de acțiune vor fi semnificative.

În același timp, politicile de dezvoltare sunt puțin valoroase, dacă nu reușesc să genereze interesul principalilor lor beneficiari, adică al oamenilor. În prezentul Raport perspectiva dezvoltării umane este incorporată în modul în care Schimbările Climatice afectează tendințele de dezvoltare a Moldovei și agenda țării și, în ultimă instanță, speranțele, aspirațiile și oportunitățile actuale și de viitor ale cetățenilor Moldovei. În virtutea faptului că în acest Raport impactul Schimbărilor Climatice asupra dezvoltării umane va fi tratat dintr-o perspectivă mai largă și pe mai multe planuri, ne vom axa în general asupra domeniilor (resursele și sectoarele economice), pentru care impactul asupra dezvoltării umane va fi cel mai semnificativ și, în special, asupra creșterii economice. De fapt, creșterea economică este cu adevărat cel mai sensibil domeniu al dezvoltării umane în Moldova, dacă ținem cont de faptul că îmbunătățirea Indiceului Dezvoltării Umane în ultimii ani a fost cauzată anume de creșterea economică.

1.2. Ghidul Raportului

Raportul Național de Dezvoltare Umană 2009-2010 cuprinde 11 capitole, inclusiv Introducerea de la începutul Raportului.

Capitolul doi prezintă perspectiva umană care se află, de altfel, la baza întregului Raport. Începem cu o trecere în revistă a dinamicii dezvoltării umane în Moldova, o atenție sporită acordând grupurilor vulnerabile și altor factori cheie, care determină această dinamică. De asemenea, adăugăm o perspectivă de dezvoltare regională pentru comparație. În continuare, Raportul urmărește efectele Schimbărilor Climatice asupra dezvoltării umane și modul în care acestea sunt relevante pentru Republica Moldova.

Capitolul trei face o introducere a subiectului Schimbărilor Climatice și provocărilor fizice generate de acestea. Capitolul consemnează concis perspectiva globală asupra Schimbărilor Climatice, efectelor asupra climei pe plan mondial și prezintă o estimare a impacturilor viitoare. Totodată, sunt punctate principalele vulnerabilități și motive de îngrijorare. În continuare, capitolul conține o scurtă descriere a climei din Moldova și o prezentare mai detaliată a posibilelor schimbări ale acesteia, care pot rezulta în urma Schimbărilor Climatice. Proiecțiile climei din prezentul Raport sunt efectuate în strânsă corelare cu estimările regionale și acestea sunt în mod special centrate pe viitoarea aprovizionare cu căldură

⁷ În prezent, Republica Moldova contribuie în mod nesemnificativ la emisiile de gaze cu efect de seră, iar aceste emisii chiar s-au diminuat (a se vedea Raportul Național de Inventariere, Sursele Gazelor de Seră și de cloacă în Republica Moldova 1990-2005, 2009).

și umiditate, pe modificarea condițiilor agricole și bioclimaterice, precum și pe frecvența preconizată a fenomenelor climatice extreme. O atenție specială este acordată, de asemenea, relației dintre capacitatea de adaptare la Schimbările Climatice și dezvoltarea umană, iar această dimensiune este abordată din perspectiva unor comparații pe plan regional.

În continuare, capitolul patru examinează impacturile Schimbărilor Climatice asupra apei în calitatea sa de resursă vitală importantă. Mai întâi este oferită o evaluare a situației actuale privind calitatea, cantitatea, consumul și utilizarea apei. Urmează apoi o evaluare a impactului Schimbărilor Climatice asupra disponibilității apei și este apreciată calitatea acesteia. Și, în finalul capitolului, sunt listate atât opțiunile de adaptare existente, printre care fezabilitatea soluțiilor de infrastructură, cât și opțiunile de politici active și pasive.

Următoarele două capitole sunt axate pe două „microuniversuri” de o importanță crucială pentru modul în care va arăta în viitor existența pentru o mare parte din populația țării. Primul dintre aceste două „microuniversuri” este biodiversitatea. Ecosistemele sunt foarte vulnerabile în fața Schimbărilor Climatice și capitolul cinci prezintă o evaluare cuprinzătoare a viitoarelor impacturi asupra ecosistemelor. Tot aici sunt examinate opțiunile existente pentru asigurarea conservării ecosistemelor în diferite regiuni ale Moldovei. Dat fiind faptul că ecosistemele agricole cuprind aproape 75% din suprafața de terenuri din țară, impacturile Schimbărilor Climatice asupra ecosistemelor sunt de o valoare extremă pentru viitorul agriculturii în Moldova.

Mai departe, capitolul șase face referiri la cel deal doilea „microunivers”, și anume la agricultură. După o scurtă trecere în revistă a situației actuale din agricultura Moldovei, urmează o descriere a impacturilor economice generate de condițiile climatice și a opțiunilor de politici existente pentru adaptare. În plus, datorită faptului că agricultura are o importanță enormă pentru viața a mai mult de jumătate din cetățenii Moldovei, acest capitol acordă o atenție specială agriculturii, examinată din perspectiva dezvoltării umane.

Capitolul șapte pregătește terenul pentru un alt sector de importanță vitală pentru dezvoltarea economică a țării – infrastructura transportului. Această secțiune include o privire generală asupra situației curente a infrastructurii de transport din Moldova care, din cauza stării proaste în care se află, generează cheltuieli semnificative pentru dezvoltarea economică. Urmează apoi o analiză a posibilului impact al Schimbărilor Climatice asupra infrastructurii transportului. În continuare, sunt propuse măsuri de adaptare experimentale, menite să asigure gestionarea impactului Schimbărilor Climatice.

Capitolul opt conține o descriere a sectorului energetic dintr-o perspectivă mai largă. În centrul analizei efectuate asupra sectorului energetic se află

efectele Schimbărilor Climatice asupra aspectelor privind cererea și oferta, în timp ce subiectelor legate de infrastructură li se acordă o atenție mai mică. După ce este prezentată starea actuală și vulnerabilitățile majore ale sectorului energetic, capitolul evaluează impacturile Schimbărilor Climatice asupra aprovizionării cu energie, asupra cererii și infrastructurii. Această analiză este urmată de un set de măsuri experimentale de adaptare, propuse de autorii Raportului.

Capitolul nouă examinează un alt domeniu de îngrijorare – sănătatea umană. Se începe cu o analiză a principalelor efecte ale Schimbărilor Climatice asupra sănătății umane și apoi se continuă cu principalele mecanisme de transmitere a acestor efecte, cum ar fi valorile de căldură, calitatea degradată a apei și poluarea aerului. În același timp, se conturează rezultatele ce pot surveni în urma unor schimbări de acest gen din perspectiva sănătății umane. Capitolul se încheie cu propunerea unei serii de opțiuni de adaptare potențiale.

Capitolului zece examinează modalitățile în care politicile și instrumentele de asigurare bine gândite pot deschide calea spre o societate rezistentă în fața riscurilor. Capitolul începe cu o explicare a importanței transferului riscului ca parte a capacității de adaptare, după care urmează descrierea situației actuale în sectorul asigurărilor din Moldova, o atenție specială acordându-se asigurării proprietății și asigurărilor în agricultură. În continuare, sunt oferite sugestii cu privire la structura viitorului mecanism de transfer și sunt formulate recomandări la nivel de politici referitoare la modul în care aceste mecanisme pot fi aplicate în viață.

Ultimul capitol oferă spațiu pentru inițierea unei largi discuții cu privire la politici. Sunt consemnate strategiile de dezvoltare a Moldovei din perspectiva Schimbărilor Climatice. O atenție specială este acordată unor obiective de dezvoltare, a căror realizare poate eșua, dacă nu vor fi luate în considerare Schimbările Climatice. După prezentarea unui rezumat al principalelor strategii de dezvoltare, sunt explicate criteriile folosite pentru evaluarea opțiunilor de adaptare și sunt identificate opțiunile de adaptare din capitolele precedente, care ar putea fi utile în realizarea obiectivelor de dezvoltare. Capitolul insistă asupra opțiunilor de adaptare realiste din perspectiva fezabilității, avantajelor și vulnerabilităților acestora, luând în considerare costurile strategiei de adaptare și realitățile stării financiare a Guvernului. Capitolul se încheie cu o serie de recomandări pentru Moldova, în contextul impactului scontat al Schimbărilor Climatice și strategiilor de adaptare existente.

Avem speranța că Raportul Național de Dezvoltare Umană își va atinge misiunea tridimensională: va aduce subiectul Schimbărilor Climatice pe agenda discuțiilor de politici la nivel de țară, va contribui la elaborarea politicilor naționale de adaptare și va adăuga la această chestiune extrem de importantă perspectiva dezvoltării umane.